

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเรื่อง ทักษะคิดของชุมชนต่อการอนุรักษ์ปลาบึกที่ใกล้สูญพันธุ์บริเวณเขื่อนแม่จัดสมบูรณ์ชล อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ มีเอกสาร สิ่งพิมพ์ วารสารวิชาการ หนังสือ และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ที่ใช้ในการศึกษา ประกอบด้วย

1. แนวคิดและหลักการในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรประมง
2. แนวคิดการบริหาร การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
3. แนวคิดการให้คุณค่า
4. แนวคิดเกี่ยวกับทัศนคติ
5. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดและหลักการในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรประมง

2.1.1 หลักการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

นิวัต เรืองพานิช (2542) ได้ให้ความหมายของการอนุรักษ์ไว้ว่า หมายถึง การรู้จักใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างชาญฉลาดให้เป็นประโยชน์ต่อมหาชนมากที่สุด ยาวนานที่สุด สูญเสียน้อยที่สุด และโดยทั่วถึงกัน ทั้งนี้ไม่ได้ห้ามใช้หรือเก็บรักษาทรัพยากรไว้เลย ๆ แต่จะต้องถูกนำมาใช้ให้ถูกต้องตามกาละเทศะ (Space and Time) โดยใช้อย่างประหยัดและคำนึงถึงความต้องการในอนาคตเป็นสำคัญ (นาทตันทวิรุพท์และพลทรัพย์ สมุทรสาคร, 2528) ส่วนเกษม จันทรแก้วและคณะ (2542) กล่าวว่า เป็นการใช้อย่างสมเหตุสมผลเพื่อให้มีใช้ตลอดไป โดยอาศัย การเก็บ การรักษา/ซ่อมแซม การฟื้นฟูพัฒนา การป้องกัน การสงวน การแบ่งเขต ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อจะได้อำนวยให้มีคุณภาพในการสนองความเป็นอยู่ของมนุษย์ต่อไป

นอกจากนี้ องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรม (UNESCO) และองค์การอาหารและการเกษตร (FAO) (อั้งโนมนัส สุวรรณ, 2538) ได้ให้ความหมายการอนุรักษ์ว่า หมายถึง การใช้ทรัพยากรของโลกอย่างเหมาะสม เพื่อให้เกิดคุณภาพของชีวิตสูงสุดแก่มนุษยชาติ

ในอดีตการอนุรักษ์จะเป็นการสงวนรักษาทรัพยากรอย่างไร้ให้มีการสูญเสีย แต่ต่อมาได้มีการพัฒนาหาทางเพิ่มทรัพยากรที่มีน้อยหรือว่าถูกใช้ไปมาก ให้มีสถานะที่จะมีใช้ตลอดไป ทั้งนี้จากเหตุผลว่า

ยุคแรก ๆ ทรัพยากรมีอยู่มากมาย ซึ่งจากแนวคิดนี้ทำให้ทรัพยากรถูกใช้อย่างฟุ่มเฟือยและผิดหลักการ จนทำให้ทรัพยากรบางประเภทลดน้อยลง จึงควรจะมีการฟื้นฟูและหาทางเพิ่มให้มากเสียก่อนแล้วจึงค่อยนำไปใช้ จากหลักการนี้จึงทำให้เกิด การหาทางเพิ่มทรัพยากรให้เพียงพอก่อนนำไปใช้ในอนาคต และถ้ามีทรัพยากรอยู่แล้วก็ต้องหาทางให้มีใช้ตลอดไปในอนาคต

พวงเพชร ธนสิน (2532 : 25-30) ได้อธิบายวัตถุประสงค์ของการอนุรักษ์ว่า 1. เพื่อให้คงไว้ซึ่งปริมาณทรัพยากร ให้มีอายุการใช้งานนานที่สุด เนื่องจากทรัพยากรบางชนิดมีจำนวนจำกัดไม่สามารถงอกเงยขึ้นมาใหม่ได้ทันกับความต้องการของมนุษย์ 2. เพื่อคงไว้ซึ่งคุณภาพสิ่งแวดล้อมให้เสริมสร้างสุขภาพลักษณะ และการดำรงชีวิตของมนุษย์ให้มีสุขภาพสมบูรณ์แข็งแรง 3. เพื่อความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ ให้มีฐานะทางเศรษฐกิจมั่นคง ประชาชนดำรงชีวิตได้อย่างสะดวกสบาย 4. เพื่อความเจริญด้านวัฒนธรรม ในการดำรงชีวิตของสังคมต่าง ๆ ไม่ให้สังคมนั้น ๆ ขาดสัญลักษณ์และวัฒนธรรมถูกทำลายไป 5. เพื่อรักษาสมดุลธรรมชาติให้เกิดวงชีวิตที่เหมาะสมของความสัมพันธ์ระหว่างทรัพยากรต่าง ๆ

ในปัจจุบันมาตรการที่ใช้ในการอนุรักษ์ทรัพยากร ส่วนใหญ่ใช้หลัก 2 ประการคือ

1) วิธีหรือมาตรการอนุรักษ์โดยตรง (Direct Conservation Measures) ซึ่งเน้น การถนอม (Preservation) เพื่อเก็บรักษาทั้งปริมาณและคุณภาพของทรัพยากรไม่ให้เกิดความขาดแคลน และการบูรณะปรับปรุงให้ฟื้นสภาพ (Restoration and Renewal) โดยปรับปรุงทรัพยากรที่เสื่อมคุณภาพให้กลับมาใช้ประโยชน์ได้อีก

2) วิธีหรือมาตรการอนุรักษ์ทางสังคม (Social Conservation Measures) โดยใช้มาตรการทางกฎหมาย (Legal Control) ที่ทันสมัยอยู่เสมอ รัดกุม เต็มขนาด รวมทั้งความเข้มงวดของเจ้าหน้าที่ผู้รักษา กฎนั้น ๆ การให้การศึกษา ความรู้ และข้อมูลกับทุก ๆ ระดับ องค์กร สถาบัน เพื่อให้เกิดความตระหนักถึงคุณค่าให้เกิดความรัก ห่วงแหน ซึ่ง เกษม จันทรแก้ว (2544) ได้กล่าวว่า “สิ่งสำคัญในการอนุรักษ์ คือ การให้การศึกษา ความเข้าใจ ในปัญหาสิ่งแวดล้อมแก่ประชาชน เพื่อให้เกิดความตระหนัก รับรู้ และเข้าใจถึงภัยของความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม” ซึ่งควรรวมไปถึงการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อมวลชนต่าง ๆ การอภิปรายในที่ชุมชน เพื่อให้เกิดความร่วมมือ สนับสนุนในการอนุรักษ์ต่อไป นอกจากนี้ควรมีการรวมกลุ่มผู้สนใจ และเห็นคุณค่าการอนุรักษ์ ในรูปกลุ่ม ชมรม สมาคม เพื่อรณรงค์และช่วย สอดส่องดูแล ต่อต้านการทำลายสิ่งแวดล้อม

2.1.2 การอนุรักษ์และบูรณะทรัพยากรประมง

ทรัพยากรประมงเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่จัดเป็นประเภท ทรัพยากรที่ทดแทนหรือรักษาไว้ได้ (Replacable and maintainable natural resources) ซึ่งสามารถที่จะฟื้นตัว (Renewable) และให้มนุษย์นำไปใช้ประโยชน์ต่อไปได้ ถ้ารู้จักใช้อย่างถูกต้องตามหลักการอนุรักษ์ แต่จากสภาพปัญหาการเสื่อมโทรม

ของระบบนิเวศทางน้ำรวมทั้งการลดลงของสัตว์น้ำในปัจจุบัน ชีรพันธ์ ฤคาสวรรค์ (2530 : 187-189) ได้กล่าวว่า การจับปลาน้ำจืดจำนวนมากมาใช้ประโยชน์อย่างต่อเนื่องในปัจจุบันทำให้ปลาน้ำจืดบางชนิดที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจมีปริมาณน้อยลงจนน่าวิตกหากไม่มีการบำรุงรักษาไว้ อาจสูญพันธุ์ได้ในอนาคต ประกอบกับการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ได้ส่งผลในเชิงลบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมของสัตว์น้ำ จึงจำเป็นต้องแก้ไขปัญหาดังกล่าว เพื่อรักษาความชุกชุมให้เหมาะสมกับการดำรงชีวิตของสัตว์น้ำ โดยเสนอการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ดังนี้

1) บำรุงสภาวะแวดล้อมของแหล่งน้ำจืดให้เหมาะสมกับที่เป็นที่อยู่อาศัย หลบซ่อนตัว และแพร่พันธุ์ของสัตว์น้ำ เช่น ขุดลอกหนองบึงที่ตื้นเขิน กำจัดวัชพืช สงวนและรักษาสภาพบริเวณแหล่งวางไข่และบริเวณเลี้ยงตัวอ่อน ตลอดจนหาวัสดุมาสร้างเพื่อให้เป็นที่อยู่อาศัย หลบซ่อนและช่วยในการอพยพเพื่อหาอาหารและวางไข่ที่เหมาะสมเพียงพอ

2) ป้องกันและควบคุมการปล่อยมลพิษในแหล่งน้ำ เช่น กำหนดปริมาณขั้นต่ำของสารพิษที่จะเป็นอันตรายต่อวงชีวิตสัตว์น้ำ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจักได้ร่วมมือและประสานงานกันโดยใกล้ชิดเพื่อกำหนดมาตรการป้องกันและควบคุมตัวต้นเหตุที่ทำให้เกิด “ภาวะมลพิษ” ขึ้น

3) บำรุงพันธุ์ปลาน้ำจืด โดยเฉพาะพันธุ์ที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจ มิให้ถูกทำลายหรือนำมาใช้ประโยชน์อย่างไม่คุ้มค่าเพราะยังไม่ถึงเวลาอันควร เช่น ห้ามจับสัตว์น้ำในฤดูสืบพันธุ์โดยเฉพาะบริเวณที่เป็นแหล่งวางไข่และตัวอ่อน เพื่อป้องกันการถูกทำลายเกินควร และห้ามใช้เครื่องมือจับสัตว์น้ำชนิดที่ทำลายพันธุ์สัตว์น้ำ เช่น อวนลาก อวนรุน โพงพาง รั้วไซมาน อวนลอยตาดี หรือเครื่องมือที่มีลักษณะคล้ายกัน ทำประมงในลำคลอง หนองบึง และอ่างเก็บน้ำ เพื่อป้องกันการถูกทำลายเกินควร และห้ามทำประมงด้วยเครื่องมือที่มีอำนาจทำลายสูง จำพวกวัตตะระเบิด กระแสไฟฟ้า และยาเบื่อเมา

4) เพาะขยายพันธุ์ปลาที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจและชนิดที่ใกล้สูญพันธุ์ เพื่อรักษาเป็นมรดกของชาติสืบไป ซึ่งหากไม่ทำนุบำรุงไว้อาจจะสูญพันธุ์ในที่สุด ที่สำเร็จแล้วได้แก่การเพาะพันธุ์ปลาสวย ปลาตุ๊กตุ๊ก ปลาอีตัก ปลากะโห้ ปลาเทพา ปลาบึก เป็นต้น

5) ปรับปรุงแหล่งน้ำขนาดเล็กในชุมชนเพื่อเป็นแหล่งผลิตปลาแก่ประชาชน เช่น โครงการประมงหมู่บ้านในเขตชนบทยากจน เพื่อผลิตอาหารโปรตีนสูงราคาถูกและรักษาสุขภาพแก่ชาวชนบท

6) ขยายการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำให้กว้างขวางมากยิ่งขึ้น โดยมุ่งส่งเสริมอาชีพการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำให้แพร่หลายเพื่อให้ได้ผลผลิตของปลาจากการเพาะเลี้ยงเพิ่มขึ้น จะทำให้ความจำเป็นที่จะจับปลาจากแหล่งน้ำธรรมชาติลดน้อยลงเท่ากับช่วยอนุรักษ์พันธุ์ปลาในธรรมชาติมิให้ถูกจับมากเกินไป

7) จัดการรณรงค์เพื่อโฆษณา เผยแพร่ อบรมและประกาศให้ประชาชนได้รับรู้และเข้าใจถึงผลดีของการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำจืด เพื่อชี้แจงให้ทราบและเข้าใจถึงความสำคัญของการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำและร่วมมือกับราชการในการบำรุงพันธุ์สัตว์น้ำ บำรุงรักษาแหล่งน้ำในท้องถิ่นให้เหมาะสมเป็นที่

อยู่อาศัยเลี้ยงตัวของสัตว์น้ำ ตลอดจนให้ความรู้เกี่ยวกับวิธีการทำประมงที่ถูกต้องเพื่อเป็นการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรสัตว์น้ำเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม (2539) ได้อธิบายว่า การสูญเสียความหลากหลายและทรัพยากรชีวภาพ ส่วนหนึ่งเป็นวัฏจักรของธรรมชาติ แต่อีกส่วนที่ถือว่าเกิดจากการกระทำเหนือธรรมชาติของมนุษย์ อันก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมของทรัพยากรชีวภาพต่าง ๆ รวมทั้งแหล่งน้ำจืดที่เป็นแหล่งสำคัญของทรัพยากรชีวภาพทางการประมงไม่ว่าสัตว์น้ำ พืชน้ำ และอื่น ๆ ในระบบนิเวศทางน้ำ สำหรับการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพมีความหมายมากกว่าการดำรงรักษาชนิดพันธุ์หนึ่งชนิดพันธุ์ใดไว้ หรือการดำรงรักษาระบบนิเวศประเภทหนึ่งประเภทใด เพราะอันที่จริงแล้วมนุษย์ต้องการดำรงรักษาแหล่งอาหาร ข้าราชการโรค แหล่งวัสดุใช้สอย แหล่งเครื่องนุ่งห่ม ฯลฯ เพื่อความอยู่รอด

ปลาน้ำจืด 5 ชนิดที่ ได้สูญพันธุ์ไปจากประเทศไทยแล้ว คือ ปลาหางไหม้ (*Balantiocheilos melanopterus*) ปลาหิวเทศ (*Platytrapius siamensis*) ปลาโงกหรือไส้ตัน (*Cyclocheilichthys lagleri*) ส่วนอีก 2 ชนิด ไม่มีการตั้งชื่อสามัญ คือ *Longiculture caihi* และ *Oxygaster williaminae*

ปลาน้ำจืดที่อยู่สภาพใกล้สูญพันธุ์ มีประมาณ 30 ชนิด ซึ่งส่วนใหญ่จะถูกจับเพื่อเป็นอาหารและเป็นปลาสวยงาม เช่น ปลาที่จับมาเป็นอาหารได้แก่ ปลากระโทง (*Catlocarpio siamensis*) ปลาตะลุมพุก (*Tenualosa toli*) ปลานวลจันทร์น้ำจืด (*Cirrhinus microlepis*) ปลาเกด (*Ceratoglanis scleronema*) ปลาเทพา (*Pangasius sanitwongsei*) ปลาที่ถูกจับเพื่อใช้เป็นปลาสวยงาม ได้แก่ ปลาหมออารีย์ (*Botia sidthimunki*) ปลาปักเป้าขน (*Tetraodon baileyi*) ปลาเสือดอ (*Coius microlepis*) ปลาดองลาย (*Chitala branci*) และปลาตะพัด (*Scleropages formosus*) เป็นต้น

สาเหตุของการลดลงของความหลากหลายทางชีวภาพของประเทศไทย ได้แก่ การนำมาใช้ประโยชน์มากเกินไป การค้าขายสัตว์และพืชป่าแบบผิดกฎหมาย และการรบกวนที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติ และการสูญเสียแหล่งที่อยู่อาศัย ซึ่งสาเหตุเหล่านี้เป็นสาเหตุหลักที่ส่งผลให้ประชากรและชนิดของสัตว์ลดลง

นอกจากนี้เหตุผลที่ทำให้มีการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพอย่างรวดเร็วเนื่องจากประชาชนยังขาดการปลูกฝังจิตสำนึกเกี่ยวกับความรักในธรรมชาติ ขาดการกระตุ้นจากข้อมูลข่าวสารในเรื่องความรุนแรงของปัญหา และเจ้าหน้าที่ซึ่งรับผิดชอบดูแลพื้นที่ยังไม่ได้รับการฝึกอบรมให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากความหลากหลาย รวมทั้งผลเสียที่อาจเกิดขึ้นตามมา จึงทำให้ความตระหนักถึงคุณค่าของทรัพยากรมีอยู่เฉพาะตัวบุคคล ซึ่งวิสุทธิ์ โบไม้ (2539) ได้เสนอเหตุผลในการใช้จริยธรรมและชีววิทยามาสร้างเหตุผลโดยใช้แนวคิดในเชิงอนุรักษ์ไว้ว่า สิ่งมีชีวิตใด ๆ ก็ตามทั้งความหลากหลายของสิ่งมีชีวิต ความซับซ้อนของระบบนิเวศ วิวัฒนาการของสิ่งมีชีวิต ย่อมมีคุณค่าในตัวของมันเอง การสูญเสียจากการสูญพันธุ์ด้วยอัตราเร่งเป็นสิ่งที่ควรเอาใจใส่มากขึ้น เพื่อกระตุ้นให้เกิดความรัก ความตระหนักในการรู้คุณค่าและใช้ประโยชน์ต่อสิ่งมีชีวิตอย่างเหมาะสม โดยใช้ระดับการ

พัฒนาประชาชน บุคลากร ตามลำดับ เริ่มจาก ปัจเจกชน ชุมชน องค์กรท้องถิ่น และนำไปสู่สังคมนิรัฐใน
 ชั้นสูงสุด นอกจากนี้ยังได้เสนอแนวทางแก้ไขการรักษาทรัพยากรพันธุกรรม โดยการปลูกจิตสำนึกให้
 เห็นความสำคัญ จากผู้บริหารที่กำหนดนโยบายผ่านสื่อมวลชน เช่น โทรทัศน์ ข่าวหนังสือพิมพ์ ภาพ
 เขียน การ์ตูน และอื่น ๆ และการให้การศึกษาผ่านวิธีการต่าง ๆ เช่น การจัดการอบรมให้ความรู้แก่ผู้นำ
 ท้องถิ่นและผู้ที่เกี่ยวข้อง โดยการสอดแทรกการอนุรักษ์ทรัพยากร ชีวประโยชน์ของพืชและสัตว์
 เศรษฐกิจ เน้นให้เห็นคุณค่าและสุดท้ายส่งเสริมการเก็บรักษาพันธุ์หายากที่ใกล้สูญพันธุ์และคุ้มครองใน
 ดินกำเนิด และในถิ่นใหม่

การบูรณะทรัพยากรประมง (Fisheries Resource Improvement)

หากต้องการแก้ปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรประมงจำเป็นต้องปรับปรุงสภาพเพื่อทำ
 การบูรณะทรัพยากรประมง (Fisheries Resource Improvement) ซึ่งจัดว่าเป็นส่วนหนึ่งของการอนุรักษ์
 ทรัพยากรประมง สุวราภรณ์ กันทรวิชัยวัฒน์ (2539) ได้กล่าวว่าจะกระทำเมื่อมีการพัฒนาถิ่นที่อยู่อาศัย
 ของสัตว์น้ำควบคู่กันไป เพื่อช่วยให้ประชากรสัตว์น้ำมีปริมาณและความชุกชุมเพิ่มมากขึ้น มาตรการที่
 ใช้ในการบูรณะทรัพยากรประมง (เน้นแหล่งน้ำนิ่งน้ำจืด) ได้แก่

1) การควบคุมสัตว์น้ำที่ไม่ต้องการ (Selective killing of undesirable species) พัฒนามาจาก
 แนวคิดทางตะวันตกจากอ่างเก็บน้ำและทะเลสาบที่ล่องปฏิบัติแล้วได้ผลดี ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้
 และอินเดียปลาทุกชนิดในแหล่งน้ำไม่ว่าจะขนาดเล็กหรือ โตช้าต่างก็มีความสำคัญใช้เป็นอาหารของ
 ประชาชนได้แม้ความนิยมจะต่างกัน การจัดการบูรณะทรัพยากรประมงจึงมุ่งเน้นที่ผลผลิตรวมของปลา
 ให้มากขึ้น จึงนิยมกำจัดปลาที่เป็นผู้ล่า พวกปลากินเนื้อ โดยใช้เครื่องมือประมงที่เลือกจับกลุ่มปลากินเนื้อ
 ทำให้กลุ่มปลาชนิดนี้ลดลง

2) การจัดหาประชากรทางการประมง (Stocking Program) ในที่นี้คือ การเตรียมประชากร
 ปลา เป็นวิธีหนึ่งที่ประสบผลสำเร็จในการจัดการประมงตามอ่างเก็บน้ำ เป็นการนำประชากรทางการ
 ประมงชนิดต่าง ๆ เข้าสู่แหล่งน้ำโดยจัดการ 2 กลุ่มดังนี้

- ชนิดท้องถิ่น (Indigenous or native species) หรือเรียกว่า Endemic species
- ชนิดที่นำมาจากที่อื่น (foreign species) หรือที่เรียกว่า Exotic species

ปลาที่นำมาขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ โดยที่ต้องไม่เป็นอันตรายต่อปลาท้องถิ่นหรือเป็นผล
 เสียต่อสิ่งแวดล้อม ปลาควรเจริญเติบโตเร็ว สามารถแพร่พันธุ์ได้ สามารถหากินในแหล่งน้ำนั้น ๆ ได้
 และที่สำคัญเป็นที่ยอมรับของประชาชนในการปรุงอาหารบริโภค จุดประสงค์ของการนำประชากรปลา
 เข้ามาสู่อ่างเก็บน้ำ ประกอบด้วย

- เพื่อเพิ่มปริมาณปลาให้พอเพียงกับการประมง เพื่อสร้างประชากรปลาใหม่ให้กับแหล่ง

น้ำ

- เพื่อเปลี่ยนชนิดปลาให้มีคุณค่าทางเศรษฐกิจ และปรับสัดส่วนประชากรปลาให้อยู่ในภาวะสมดุล

- เพื่อควบคุมวัชพืชน้ำ

- เพื่อเพิ่มลูกปลาให้กับแหล่งน้ำที่มีแหล่งวางไข่ไม่เพียงพอ เพื่อให้ประชากรปลาใหม่ได้ประโยชน์จากอาหารธรรมชาติที่แหล่งน้ำผลิตขึ้นให้อย่างเต็มที่ กรณีปลาที่อยู่เดิมไม่สามารถใช้ได้

3) การเพิ่มอาหารปลา (Increasing of food supply to fish) ในต่างประเทศเน้นเอาสัตว์น้ำขนาดเล็กเป็นอาหารของสัตว์น้ำไปปล่อยขยายพันธุ์ ส่วนในประเทศไทยวิธีการนี้ยังเป็นวิธีการที่ยังไม่ได้นำมาใช้

4) การควบคุมระดับน้ำ (Regulation of Water level) ใช้ในอ่างเก็บน้ำที่มีประตูควบคุมระดับน้ำ โดยขึ้นกับความลึก เวลา สถานที่ และเพื่อทำลายไข่ของสัตว์น้ำที่ต้องการกำจัดเสียกำจัดวัชพืชที่ลอยน้ำ ทั้งนี้เพื่อเป็นการเพิ่มพื้นที่หาอาหารแก่สัตว์น้ำ ปลาสามารถหลบหลีกศัตรูได้ มีแหล่งวางไข่และเก็บตัวอ่อนมาก การรอดตาย การแพร่พันธุ์มากขึ้น

5) การกำจัดโรคและศัตรู (Elimination of Fish Parasites and Diseases) เมื่อมีการกักเก็บน้ำมากขึ้นจะเอื้ออำนวยกับการแพร่ของพาราไอซต์มากขึ้น จึงจำเป็นต้องควบคุมโดยวิธีการต่าง ๆ เช่น การปล่อยปลาชนิดที่กินพาราไอซต์ ลงไปเป็นต้น

การประเมินความสมดุลของประชากรปลา สามารถดูได้จาก

1) ความหลากหลายของชนิดพันธุ์ (Species Diversity) จะสามารถบอกได้ว่าแหล่งน้ำนั้น ๆ มีจำนวนชนิดของปลามากชนิด มีความหลากหลายมาก ซึ่งจะแสดงถึงสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม เมื่อทำการจำแนกชนิดและนับจำนวนแต่ละชนิด ทำให้ทราบถึงปลาชนิดหลัก (Dominance Species) ชนิดรอง (Sub-dominance Species) ของแหล่งน้ำ

2) ความสมดุลของประชากรปลากินพืชและกินเนื้อ ควรพิจารณาชนิดและปริมาณของปลาประกอบ โดยดูจากอัตราส่วนปลากินพืชต่อปลากินเนื้อ เพื่อประโยชน์ในการรักษาสมดุลด้าน ผู้ล่าและเหยื่อ (Predator – Prey Relationship) ถ้าแหล่งใดมีปลากินพืชหรือกินเนื้อมากเกินไปจะทำให้ขาดสมดุล ต้องมีการจัดการพันธุ์ปลาที่มีน้อยมาปล่อยเพื่อให้ได้สัดส่วนเหมาะสม

3) ความสัมพันธ์ระหว่างปริมาณปลาแต่ละชนิด เป็นตัวบ่งชี้ได้ว่าปลาที่มีในแหล่งน้ำนั้นแต่ละชนิดมีแนวโน้มอยู่ร่วมกันได้หรือไม่ โดยอาศัยข้อมูลด้านอุปนิสัย การกินอาหาร และการแพร่พันธุ์ ประกอบ ก็จะสามารถวางแผนการจัดการชนิดและปริมาณปลาในอ่างได้เหมาะสม ว่าปลาชนิดที่ไปปล่อยสามารถเจริญเติบโตและขยายพันธุ์ได้อย่างสมดุลเพื่อเพิ่มปริมาณทรัพยากรในแหล่งน้ำได้ตามต้องการ

ดังนั้นความสำคัญของอ่างเก็บน้ำต่าง ๆ จึงเป็นแหล่งศึกษา อนุรักษ์ปลาน้ำจืดแหล่งหนึ่งที่มีความสำคัญไม่น้อยกว่าแหล่งน้ำจืดอื่น ๆ อ่างเก็บน้ำถูกแบ่งขนาดของอ่างเก็บน้ำไว้โดยกรมชลประทาน โดย

ได้แบ่งอ่างเก็บน้ำออกเป็น 2 ขนาด คือ อ่างเก็บน้ำที่มีพื้นที่ผิวน้ำต่ำกว่า 5,000 ไร่ ซึ่งเรียกว่าอ่างเก็บน้ำขนาดเล็ก และขนาดตั้งแต่ 5,000 ไร่ขึ้นไปเป็นอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ (อำพล พงศ์สุวรรณ และอารีย์ สิทธิ-สังข์, 2522)

- การประมงในอ่างเก็บน้ำขนาดเล็ก เป็นการประมงเพื่อใช้บริโภคในครัวเรือนเสียส่วนใหญ่ บางระยะเวลามีการระบายน้ำจากอ่างเก็บน้ำเพื่อการเกษตร ซึ่งระยะนี้จะมีการทำการประมงน้อยไปด้วย

- การประมงในอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ สามารถทำได้ตลอดทั้งปี เป็นการจับปลาทั้งเพื่อยังชีพและเพื่อการค้า ในฤดูฝนการทำการประมงอาจน้อยกว่าฤดูอื่น ๆ เพราะผู้ทำประมงส่วนใหญ่มักมีอาชีพการเกษตรอยู่ด้วย การจับปลาอาจขายให้ผู้บริโภคโดยตรง หรือขายให้พ่อค้าคนกลาง ซึ่งนำเรือไปซื้อปลาจากผู้ทำการประมงถึงแหล่งจับปลาภายในอ่างเก็บน้ำ แล้วนำปลาที่ได้ไปขายต่อให้พ่อค้ารับช่วงซื้อปลา ทำขึ้นปลาตามจุดต่าง ๆ เพื่อนำไปขายตามตลาดสดในท้องถิ่น หรือที่ห่างไกลต่อไป

สรุป การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ควรเป็นการนำเอาทรัพยากรมาใช้ให้เหมาะสมกับเวลาและสถานที่ เพื่อให้มีใช้ยาวนาน และเกิดการสูญเสียน้อยที่สุด โดยยึดหลักการถนอมรักษาทั้งปริมาณและคุณภาพของทรัพยากรไว้ร่วมกับการออกมาตรการทางกฎหมายเพื่อป้องกันและควบคุมการใช้ทรัพยากรนั้น ๆ ให้สามารถฟื้นสภาพเองได้ในระยะเวลาหนึ่ง เพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจและเพื่อเป็นมรดกแก่ชนรุ่นหลังต่อไป ซึ่งทางการอนุรักษ์ทรัพยากรประมงก็ยังคงใช้หลักการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเช่นเดียวกัน โดยมุ่งเน้นการบำรุงสภาพแหล่งน้ำ ป้องกันมลพิษแหล่งน้ำ บำรุงพันธุ์ปลา การเพาะขยายพันธุ์สัตว์ที่มีคุณค่าและใกล้สูญพันธุ์ การสร้างแหล่งผลิตพันธุ์สัตว์น้ำ และการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ ที่สำคัญการเผยแพร่ให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรประมง ทรัพยากรประมงจัดเป็นทรัพยากรชีวภาพที่สำคัญและมีความหลากหลายชนิดหนึ่ง ซึ่งปัจจุบันทรัพยากรประมงได้รับผลกระทบจากการกระทำของมนุษย์ ส่งผลให้มีคุณภาพและปริมาณลดลง จึงควรที่จะได้รับความสนใจทั้งในระดับปัจเจกชน ชุมชน หรือแม้แต่องค์กรท้องถิ่น เกี่ยวกับการให้การศึกษา ความรู้ความเข้าใจ และข่าวสารที่ถูกต้องและชัดเจนจากหลาย ๆ ฝ่ายที่เกี่ยวข้องมากยิ่งขึ้น เพื่อให้เกิดความตระหนัก เห็นคุณค่าและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรประมงได้เหมาะสมยิ่งขึ้น โดยในปัจจุบันแหล่งน้ำรวมทั้งอ่างเก็บน้ำเหนือเขื่อนจัดเป็นแหล่งผลิตและอนุรักษ์ทรัพยากรประมงที่สำคัญ ที่สามารถทำประโยชน์ทางเศรษฐกิจและอนุรักษ์พันธุ์ปลาหายากและใกล้สูญพันธุ์จากการพิจารณาตามหลักการอนุรักษ์ทรัพยากรประมง โดยนำปลาจากแหล่งน้ำอื่นมาปล่อยเพื่อเพิ่มผลผลิตและอนุรักษ์ ซึ่งชาวบ้านที่อยู่ในชุมชนบริเวณพื้นที่นั้นควรอนุรักษ์และใช้ประโยชน์อย่างรู้คุณค่าที่สุดเพื่อให้ทรัพยากรที่หายากไม่เกิดการสูญเปล่าและอยู่คู่กับชุมชนและประเทศชาติต่อไป

2.2 แนวคิดการบริหาร การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

สถาบันดำรงราชานุภาพ (2542) ได้อธิบายว่า ประเทศไทยได้นำแนวความคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนเพื่อปรับเป็นนโยบายโดยได้กำหนดแนวทางการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญ 2 แนวทาง คือ การให้ประชาชนและองค์กรท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วม และให้มีระบบการบริหารและจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างชัดเจน ดังเห็นได้จากนโยบายกระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อมได้กำหนด วัตถุประสงค์เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนโดยจะอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติให้เป็นฐานการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยฟื้นฟูบูรณะทรัพยากรธรรมชาติที่สามารถฟื้นฟูสภาพให้มีศักยภาพเป็นปัจจัยพื้นฐานของการพัฒนาในอนาคตรวมทั้งสงวน รักษา และให้ทรัพยากรที่ไม่สามารถฟื้นคืนสภาพได้อย่างประหยัด และมีศักยภาพ โดย The DPA / ROCHE CONSURTUIM (1996) (อ้างในสถาบันดำรงราชานุภาพ, 2542 : 15-18) ได้เสนอหลักการที่สำคัญต่อการวางแผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่จะนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน ที่ประกอบด้วย 6 หลักการ ดังนี้

1) หลักการทางนิเวศวิทยา (Ecosystem approach) ซึ่งเป็นแนวคิดที่เห็นว่า มนุษย์กับธรรมชาติไม่สามารถแยกออกจากกันได้ และต้องพิจารณาปัจจัยต่าง ๆ ทั้งด้านธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม และเทคนิควิชาการ เพื่อพิจารณาปัจจัยต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ ให้เกิดความเข้าใจถึงความสัมพันธ์ เชื่อมโยง และผลที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์ว่ามีผลต่อทรัพยากรธรรมชาติ

2) การปฏิบัติอย่างยั่งยืน (Sustainable action) ทรัพยากรต่าง ๆ มีอยู่จำกัด และมีความสามารถในการรองรับและข้อจำกัดในตัวเอง (Carrying capacity) จึงจำเป็นต้องศึกษาความเหมาะสมในการใช้ประโยชน์และจัดการอย่างชาญฉลาด สร้างความสมดุลกับความต้องการทางเศรษฐกิจและสังคมเพื่อนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน

3) วิธีการแบบมีส่วนร่วม (Participative approach) ต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนทราบถึงการตัดสินใจเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ โดยผ่านกระบวนการที่เปิดเผย มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและร่วมกันจัดทำแผนงาน เพื่อให้การปฏิบัติของแต่ละหน่วยงานและประชาชนในพื้นที่เป็นไปในแนวทาง เป้าหมายเดียวกันในด้านการอนุรักษ์

4) การเน้นปัญหาของประชาชนในพื้นที่ (People-oriented problem) โดยกำหนดปัญหาที่แท้จริงที่ประชาชนประสบ เพื่อตอบสนองความต้องการอย่างแท้จริง และจัดทำแผน แนวทางปฏิบัติสำหรับผู้มีหน้าที่รับผิดชอบเพื่อให้สามารถดำเนินตามแผนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

5) ความเสมอภาค (Equal emphasis) เป็นการให้ความสำคัญกับปัจจัยต่าง ๆ ทั้งทรัพยากรธรรมชาติ สังคม เศรษฐกิจ และปัจจัยทางวิชาการในการจัดทำแผน โดยรวมไปถึงความเสมอภาคระหว่างเพศ และยังรวมถึงการเท่าเทียมกันในภูมิภาค (Specific regional) และในท้องถิ่นที่แตกต่างกัน (Local difference) ในกระบวนการวางแผน และมีความยุติธรรมในการดำเนินการในประเด็นต่าง ๆ

6) มองการณ์ในอนาคต (Future orientation) การวางแผนต้องมีเป้าหมายในอนาคตระยะยาว มี

ความเห็นร่วมกันจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องในเรื่อง เป้าหมาย จุดมุ่งหมาย วัตถุประสงค์ พื้นที่ดำเนินการและวิธีปฏิบัติ

นอกจากนี้ กังวาลย์ จันทรโชติ (2541 : 16-17) ได้อธิบายหลักการจัดการประมงโดยชุมชน ซึ่งสามารถเป็นพื้นฐานการอนุรักษ์ได้ ดังนี้ รัฐควรเป็นที่ปรึกษาทางวิชาการแก่ชุมชน ซึ่งจะทำให้ชุมชนมีสิทธิดูแล รับผิดชอบในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในอาณาเขตของชุมชน ซึ่งมาจากความเสื่อมโทรมที่เกิดขึ้นปัญหาอยู่ที่ทรัพยากรไม่มีใครเป็นเจ้าของอย่างแท้จริงเป็นหลัก โดยที่การเป็นเจ้าของทรัพยากรมีอยู่ด้วยกัน 4 ลักษณะคือ

1) ทรัพยากรที่เป็นสาธารณะสมบัติ (Common property) ทรัพยากรนี้เป็นของทุกคนในสังคม โดยสามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ได้เสรี โดยบุคคลอื่นไม่มีสิทธิห้าม ทรัพยากรนี้จึงไม่มีใครเป็นเจ้าของที่แท้จริง

2) ทรัพยากรที่เป็นของรัฐ (State property) ทรัพยากรนี้รัฐเป็นเจ้าของชัดเจน ผู้ใดจะใช้ทรัพยากรเหล่านี้ต้องได้รับอนุญาตจากรัฐเสียก่อน

3) ทรัพยากรที่เป็นของชุมชน (Communal property) ทรัพยากรนี้จะ เป็นของทุกคนที่อาศัยในชุมชน หากผู้ใดต้องการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรนี้ต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบและข้อบังคับต่าง ๆ ที่ชุมชนได้กำหนดไว้ โดยปกติทรัพยากรนี้รัฐจะทำการมอบให้กับชุมชน เช่น ป่าชุมชน เป็นต้น โดยสิทธิการครอบครองทรัพยากรไม่สามารถโอนหรือขายให้บุคคลหรือนิติบุคคลได้ หากชุมชนไม่ต้องการครอบครองทรัพยากรต่อไปก็ต้องคืนสิทธิให้กับรัฐ

4) ทรัพยากรที่เป็นของบุคคลหรือนิติบุคคล (Private property) การครอบครองทรัพยากรของบุคคลหรือนิติบุคคลจะมีกฎหมายรองรับชัดเจน ซึ่งสามารถให้เช่า ขาย หรือให้ยืมแก่ผู้อื่นได้ โดยอาจจะได้รับผลประโยชน์ตอบแทนหรือไม่ก็ตาม ผู้ที่บุกรุกก่อนได้รับอนุญาตจากผู้มีสิทธิครอบครองจะต้องถูกฟ้องร้องชดเชยค่าเสียหายตามกฎหมาย

จากทรัพยากรข้างต้น ทรัพยากรที่เป็นสาธารณะสมบัติจะถูกทำลายให้เสื่อมโทรมได้ง่ายที่สุด รองลงมาคือทรัพยากรที่รัฐเป็นเจ้าของเนื่องจากมีเจ้าหน้าที่ไม่เพียงพอทำให้ดูแลไม่ทั่วถึง ส่วนทรัพยากรที่เป็นของชุมชน หรือเป็นนิติบุคคลซึ่งทรัพยากรเหล่านี้จะถูกทำลายน้อยที่สุดเนื่องจากมีเจ้าของชัดเจนทำให้ในการดูแลเพื่อให้ทรัพยากรนั้นมีใช้อย่างยั่งยืน จึงควรสร้างทรัพยากรให้เป็นสมบัติของชุมชน เพื่อสร้างความกระตือรือร้นและให้ความร่วมมืออย่างเต็มที่ในการดูแลรักษาและจัดการ เพราะผลประโยชน์ที่ได้นั้นจะตกกับชุมชนอย่างแน่นอน

นอกจากนี้ Berkes, 1989 ; Bromley and Cernea, 1989 ; Gibbs and Bromley, 1989 (อ้างใน ชูศักดิ์ วิทยาก็ค, 2538) ได้อธิบายว่าการแก้ปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นต้องได้รับความเข้าใจเกี่ยวกับระบบกรรมสิทธิ์ (Property regimes) และอำนาจในการควบคุมทรัพยากรเพื่อที่จะให้กำหนดนโยบายวางแผนพัฒนาให้เหมาะสมกับสภาพความเป็นจริงในท้องถิ่น โดยอธิบายความ

หมายของทรัพยากรกรรมสิทธิ์ร่วมในทางชีวภาพ หมายถึง ประเภทของทรัพยากรซึ่งสมาชิกกลุ่มหรือชุมชนใดชุมชนหนึ่งมีสิทธิในการจัดการร่วมกัน โดยที่การใช้ประโยชน์แต่ละครั้งจะทำให้มีการหมดเปลืองไปตามส่วนและเป็นการยากที่จะกีดกันไม่ให้คนอื่นมาใช้ประโยชน์ และในขณะเดียวกันการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรประเภทนี้ทำให้เกิดการหมดเปลืองไปได้ เช่น ทรัพยากรลุ่มน้ำ ระบบชลประทานและทรัพยากรประมง เป็นต้น

เมื่อใดก็ตามที่ไม่มีกีดกันปัจเจกชนในการใช้ทรัพยากรร่วม แต่ละคนมีแรงจูงใจที่จะใช้ประโยชน์อย่างเสรี (Free rider) โดยไม่ร่วมมือช่วยเหลือในการบำรุงรักษา ดังนั้นทางเลือกในการจัดการทรัพยากรส่วนรวม คือ การจัดการในรูปกรรมสิทธิ์ของรัฐ และโดยกลไกตลาด (ระบบกรรมสิทธิ์ของเอกชน)

Gibbs and Bromley (1989) และ Uphoff (1986) (อ้างในชูศักดิ์ วิทยาภัก, 2538) เห็นว่า การแก้ปัญหาทรัพยากรส่วนรวมมีหลายวิธี ซึ่งแตกต่างกันออกไปตามสถานะแวดล้อมและลักษณะเฉพาะของชุมชนแทนที่จะกำหนดนโยบายที่ตั้งอยู่บนสมมติฐานที่ว่า ชาวบ้านไร้ความสามารถในการแก้ปัญหาของชุมชน โดยได้เสนอว่า ควรให้มีการศึกษาเรียนรู้ข้อมูลในพื้นที่ว่า ทำไมหลาย ๆ ชุมชน จึงประสบความสำเร็จในการแก้ไขปัญหาทรัพยากรส่วนรวม เพื่อให้เรียนรู้จากประสบการณ์จริงและสามารถบ่งชี้ถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสามารถในการแก้ปัญหามานagementทรัพยากรกรรมสิทธิ์ร่วมของชุมชน

หลักการจัดการทรัพยากรส่วนรวม

ระบบการจัดการทรัพยากรส่วนรวมในลักษณะการถือกรรมสิทธิ์ร่วมกัน จะอยู่ได้เมื่อมีการจัดสถาบันที่เข้มแข็ง ในการประเมินสภาพสถาบันการจัดการทรัพยากรของชุมชนว่า ทำหน้าที่ได้มีประสิทธิภาพเพียงใดนั้น Ostrom (1990) (อ้างในชูศักดิ์ วิทยาภัก, 2538 : 32-33) ได้เสนอหลักของสถาบันในการจัดการทรัพยากรไว้ตามหลักการดังนี้

1) การกำหนดขอบเขตให้แน่ชัด (Clearly defined boundaries) ซึ่งได้แก่ ขอบเขตทางกายภาพของพื้นที่ และขอบเขตจำกัดของผู้ใช้ทรัพยากรหรือสมาชิกภาพของชุมชน ซึ่งต้องกำหนดแน่ชัดว่าใครเป็นเป็นผู้มีสิทธิในการใช้ทรัพยากร

2) กฎ ระเบียบเกี่ยวกับการใช้ และดูแลรักษาทรัพยากรมีความเหมาะสมกับสภาพท้องถิ่นทั้งเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมชุมชน

3) การมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนในการจัดการเกี่ยวกับสถาบัน (Collective choice arrangement) สมาชิกชุมชนมีส่วนร่วมในการออกกฎ ระเบียบหรือปรับปรุงแก้ไขกฎระเบียบ

4) มีการสอดส่องติดตามผล (monitoring) จากสมาชิกทุกคนในชุมชน เพื่อสอดส่องดูแลพฤติกรรมกรรมการใช้ทรัพยากรของคนในชุมชน โดยอาจมีการตั้งองค์กรเพื่อทำหน้าที่ตรวจสอบการละเมิดกฎระเบียบ

5) การลงโทษแบบค่อยเป็นค่อยไป (graduated sanction) ซึ่งอาจมีทั้งโทษเบาจนถึงหนักตามความร้ายแรงของการกระทำผิด

6) มีกลไกการแก้ปัญหาความขัดแย้ง (conflict resolution mechanisms) โดยการแก้ไขจากผู้นำท้องถิ่นจากการใช้เวทีระดับชุมชนหมู่บ้าน (community arena) และถ้าไม่สำเร็จก็อาจใช้อำนาจภายนอกที่เหนือกว่า เช่น เจ้าหน้าที่ปกครอง มาตรการทางกฎหมาย

7) มีการแทรกแซงสิทธิชุมชนน้อยที่สุด (minimal intervention) หมายถึง สิทธิของชุมชนในการออกกฎ ระเบียบ และก่อตั้งองค์กรในการจัดการทรัพยากร ไม่มีการแทรกแซงจากอำนาจภายนอกชุมชน หรืออีกนัยหนึ่งคือรัฐให้การยอมรับสิทธิของชุมชนในการจัดการทรัพยากรท้องถิ่น

8) สถาบันท้องถิ่นเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างระบบการตัดสินใจที่ใหญ่กว่า สถาบันการจัดการทรัพยากรระดับชุมชนอยู่ภายใต้โครงสร้างของเวทีการตัดสินใจที่ใหญ่กว่า เช่น ระดับภูมิภาค ระดับชาติ เพราะการออกกฎระเบียบหรือจัดตั้งองค์กรระดับท้องถิ่น โดยไม่อยู่ภายใต้โครงสร้างสถาบันหรือไม่มีรุ่มที่ใหญ่กว่าคุ้มกันมักขาดเสถียรภาพในระยะยาว

ความเป็นผู้นำท้องถิ่นเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการสร้างระบบการจัดการและการคงอยู่ของสถาบันท้องถิ่น ทั้งนี้เพราะผู้นำเหล่านี้ทำหน้าที่ตัดสินใจและบังคับใช้กฎระเบียบของชุมชนในชุมชนหมู่บ้านผู้นำถูกคาดหวังให้มีบทบาทและหน้าที่ในการเป็นตัวแทนของชุมชนเพื่อรักษาผลประโยชน์และดูแลทุกข์สุขของสมาชิก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการติดต่อกับหน่วยงานภายนอกชุมชน ในขณะที่รัฐคาดหวังให้ผู้นำท้องถิ่นเป็นตัวแทนรัฐระดับท้องถิ่น ในปัจจุบันระบบเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ได้ถูกผนวกเข้ากับระบบเศรษฐกิจการเมืองในระดับที่ใหญ่กว่าขึ้นไป บทบาทและหน้าที่ของผู้นำท้องถิ่นในฐานะตัวแทนชาวบ้านได้เปลี่ยนไป โดยกลับกลายเป็นตัวแทนรัฐ และตัวแทนของเศรษฐกิจระบบตลาด หรือแขนขาของรัฐและกลุ่มนายทุนภายนอก และร่วมกันกอบโกยทรัพยากรในท้องถิ่น (ชูศักดิ์ วิทยาภัก, 2538 : 29)

สรุป การจัดการทรัพยากรธรรมชาติเป็นพื้นฐานที่สำคัญของการอนุรักษ์ จึงควรที่จะให้ประชาชนและองค์กรท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วม เนื่องจากประชาชนและองค์กรท้องถิ่นมีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตโดยตรง ทราบถึงปัญหาและสามารถศึกษาความเหมาะสมในการใช้ประโยชน์ให้สมดุลกับเศรษฐกิจและสังคมของตนได้ โดยควรมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างรัฐและชุมชนเพื่อให้เกิดการปฏิบัติในแนวทางและเป้าหมายเดียวกันทางการอนุรักษ์ ซึ่งจะส่งผลให้ประชาชนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของทรัพยากร พัฒนาความรู้สึกนึกคิด อันจะส่งผลให้เกิดทัศนคติและความตระหนักในการอนุรักษ์ต่อทรัพยากรท้องถิ่นเพิ่มขึ้น ซึ่งควรที่จะเน้นให้ผู้นำท้องถิ่นสร้างระบบการจัดการ เพื่อให้สามารถดำเนินการจัดการทรัพยากรธรรมชาตินั้น ๆ ร่วมกับหน่วยงานภาครัฐในการกำหนดขอบเขต ออกกฎเกณฑ์เกี่ยวกับการใช้ และดูแลทรัพยากร รวมทั้งให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการ สอดส่องดูแลติดตามผล ร่วมกับ

หน่วยงานของรัฐ ซึ่งจะทำให้ชุมชนเห็นความสำคัญห่วงแหวนและรู้สึกถึงการเป็นเจ้าของทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นมากยิ่งขึ้น

2.3 แนวคิดการให้คุณค่า

Nunnally (1970) ได้อธิบายการให้คุณค่าไว้ว่า การให้คุณค่า การรู้สึกถึงคุณค่า หรือการมองเห็นคุณค่า (Value) เป็นความชอบหรือการให้ความสำคัญของบุคคล ที่เกี่ยวกับเป้าหมายของการดำรงชีวิต หรือวิถีการดำรงชีวิต (life goals or ways of life) โดยสะท้อนถึงการตอบสนองของจิต ต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด ซึ่งโดยทั่วไปคนส่วนใหญ่ไม่ตระหนักถึงการให้คุณค่าที่ตนมีอยู่ แต่การให้คุณค่า จะเข้ามามีอิทธิพลต่อการแก้ปัญหาและตัดสินใจโดยไม่รู้ตัว เพราะเป็นส่วนหนึ่งของคุณลักษณะเฉพาะตัวบุคคล (personality trait) มีที่มา 2 ทาง คือ

1) แนวคิดที่มาจากภายนอกตัวบุคคล (external source) ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจาก ญาติ พ่อแม่ พี่น้อง ครู พี่เลี้ยง เพื่อนร่วมงาน และคนรอบข้าง รวมทั้งประเพณีและวัฒนธรรม ศาสนา การเลี้ยงดูของพ่อแม่ กฎระเบียบ วัฒนธรรมขององค์กร เป็นต้น

2) แนวคิดที่มาจากภายในบุคคล (internal source) เป็นความรู้สึกชอบหรือการให้ความสำคัญ ซึ่งเป็นผลมาจากการมีปฏิสัมพันธ์กับสังคม ประสบการณ์ การคิดพิจารณา อารมณ์ ความรู้สึก รวมทั้งสิ่งที่บุคคลยึดเป็นที่พึงพอใจ

การให้คุณค่าต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดจะเป็นการประสานแนวคิดทั้งสองนี้ โดยจะมีปฏิริยาตอบสนองต่อสิ่งนั้น ตามการให้ความสำคัญของบุคคล

Hamiton & Kiefer (1986) ได้กล่าวว่า บุคคลจะมีพัฒนาการให้คุณค่า โดยเลือกเฟ้นแนวความคิดที่เชื่อว่าดีที่สุด มาเป็นแนวทางในการดำรงชีวิต ให้เกิดความภาคภูมิใจ และมีความสุขในการแสดงพฤติกรรมที่สอดคล้องกับความชอบ การให้คุณค่าจะเปลี่ยนได้ยาก

F.H.Allport (1965) กล่าวว่า การให้คุณค่าของบุคคลแบ่งได้ 2 แบบคือ

1) การให้คุณค่าโดยมุ่งเน้นที่การได้รับการตอบสนองอย่างสมบูรณ์แบบ เมื่อบุคคลได้รับการตอบสนองอย่างสมบูรณ์ การให้คุณค่าต่อสิ่งนั้นจะลดลง

2) การให้คุณค่าโดยมุ่งเน้นกระบวนการ เป็นการให้คุณค่าขณะปฏิบัติ ซึ่งจะสนองตอบตามแบบแผนที่กำหนด และจะปฏิบัติต่อไปโดยไม่ลดลง

การให้คุณค่าทั้ง 2 ชนิดนี้จะคู่กันเสมอ ไม่สามารถแยกออกจากกันได้โดยเด็ดขาด และเป็นสิ่งสะท้อนว่าบุคคลมีความต้องการและทิศทางการตอบสนองเป็นอย่างไร

การให้คุณค่าเป็นความรู้สึกชอบที่เปลี่ยนแปลงยากและมีการตอบสนองทางอารมณ์เป็นอย่างมาก จึงมีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของบุคคล เพราะเป็นสิ่งที่ชี้นำให้บุคคลปฏิบัติตาม

อุบลพงษ์ วัฒนเสรี (2537) ได้กล่าวว่า กระบวนการที่บุคคลจะให้คุณค่าต่อสิ่งใดนั้น บุคคลนั้นจะต้องได้รับการศึกษาเพื่อให้เกิดความรู้ ซึ่งจะเป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของบุคคลให้เป็นไปในแนวทางที่ปรารถนาของสังคม โดยอาศัยแนวคิดรวบยอด (Concept) ทางสิ่งแวดล้อม การเรียนรู้ และระบบจำแนกการเรียนรู้ของคน โดยได้เสนอระบบที่จำแนกพฤติกรรมการรับรู้ - คิด (Cognitive Domain) และความรู้สึกรู้สึก (Affective Domain) เพื่อให้เกิดคุณค่าดังนี้

2.3.1 การพัฒนาพฤติกรรมการรับรู้ - คิด (Cognitive Domain)

Bloom และ คณะ (1971) (อ้างในอุบลพงษ์ วัฒนเสรี, 2537 : 147-150) ได้แบ่งพฤติกรรมอันเป็นผลจากการเรียนรู้ด้านความรู้-ความคิด มี 5 ขั้นตอน

1) ความรู้ความจำ (Knowledge) หมายถึงความสามารถที่จะนึกถึงเรื่องราวที่ได้ประสบมา โดยจะมาจากที่ใดก็ได้ เช่น หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ การประชุม อ่านหนังสือ ฟังจากพ่อแม่ เพื่อน โดยได้แบ่งขั้นตอนการเรียนรู้ผ่านทางสื่อต่าง ๆ จัดลำดับได้ดังนี้ สถิติปัจจุบันให้มากที่สุด ข้อเท็จจริงที่น่าเสนอ แหล่งที่มาอ้างอิงได้ ข้อมูลเฉพาะบุคคล/สิ่งสำคัญที่เป็นจุดเด่นของเรื่องนั้น ระบุสถานที่ เหตุการณ์เพื่อให้ข้อเท็จจริงนั้นชัดเจนขึ้น

2) ความเข้าใจ (Comprehensive) เป็นความสามารถที่พัฒนาขึ้นจากความรู้ความจำ โดยการแปลความหมาย คำ เนื้อเรื่องและหลักวิชานั้น ๆ โดยอาศัยข้อมูลที่มาเพียงพอ เพื่อตีความให้เกิดทัศนะใหม่ มุมมองใหม่ ดังนั้นการเริ่มโครงการใหม่และเปลี่ยนแปลงสิ่งต่าง ๆ ในชุมชนไม่ควรละเลยให้ความรู้ในระดับความรู้ความจำโดยเฉพาะคนในท้องถิ่นซึ่งจะเป็นผลกับการเกิดความเข้าใจ

3) การนำไปใช้ (Application) คือ ความสามารถที่คนจะนำความรู้ความจำ ความเข้าใจ ในเรื่องราวใด ๆ ที่ตนรับรู้อยู่เดิมไปแก้ปัญหาที่แปลกใหม่ของเรื่องนั้นได้ โดยอาศัยความรู้ความคิดรวบยอด ผสมกับการแปลความหมายของเรื่องนั้น

4) การวิเคราะห์ (Analysis) เป็นการนำเอาหลักการ กฎเกณฑ์ และวิธีต่าง ๆ ของเรื่องที่มีประสบการณ์หรือรู้มาแล้ว แก้ปัญหาในสถานการณ์ใหม่ได้ โดยแบ่งเป็น 3 ขั้นตอนคือ วิเคราะห์ความสำคัญ วิเคราะห์ความสัมพันธ์ และวิเคราะห์หลักการ

5) การประเมินค่า (Evaluation) หมายถึง ความสามารถที่คนใช้ตัดสินใจศึกษาโดยอาศัยเกณฑ์และมาตรฐานได้แก่

- การประเมินโดยอาศัยเกณฑ์ภายใน จากการใช้ประสบการณ์เรียนรู้สามารถ วินิจฉัย ตีราคา ใช้เกณฑ์ตามสาระเนื้อหาของสิ่งนั้น

- การประเมินโดยอาศัยเกณฑ์ภายนอก การใช้ประสบการณ์เรียนรู้ เพื่อให้มีความสามารถวิเคราะห์ ตีราคาโดยไม่ใช้เฉพาะข้อเท็จจริงในเรื่องรานั้น ๆ

2.3.2 การพัฒนาพฤติกรรมด้านความรู้สึก (Affective Domain)

การศึกษาเพื่อพัฒนาพฤติกรรมทางด้านความรู้สึก ได้แก่การพัฒนา ทักษะคิด ค่านิยม ความตระหนัก ความซาบซึ้ง อุดมคติและปรัชญา เป็นต้น

ความรู้สึกเป็นคุณละเรื่องเกี่ยวกับความรู้ ความคิดที่ว่าคนเรารู้ว่าอย่างหนึ่งอาจทำเรื่องเดียวกันด้วยความรู้สึกอีกอย่างหนึ่งก็ได้ เช่น ระบุว่าประเทศมีกฎหมายเลิกทาส แต่เมื่อต้องการซื้อโต๊ะกลับแสวงหาโต๊ะที่ทำจากไม้เนื้อดี หายาก ทั้ง ๆ ที่รู้ว่าผิดกฎหมาย ดังนั้นปัญหาสิ่งแวดล้อมทำให้การศึกษาจึงต้องมั่นใจให้ได้ว่า ได้พัฒนาคนพร้อม ๆ กันทั้งด้านความรู้ – ความคิด ความรู้สึกและการปฏิบัติ ซึ่ง Bloom และคณะ (1971) (อ้างในอุบลพงษ์ วัฒนเสรี, 2537 : 164-167) โดยได้เสนอพฤติกรรมด้านความรู้สึก โดยมีรูปแบบการพัฒนาตามลำดับดังนี้

1) การรับรู้สิ่งเร้า คือ การให้คนได้รับประสบการณ์จากสภาพแวดล้อม ไม่ว่าจะเป็นสิ่งของ คน สัตว์ หรือข้อมูล ฯลฯ แล้วเกิดรับรู้ว่าจะอะไรเป็นอย่างไร และเข้าใจลักษณะสำคัญของสิ่งนั้น โดยแบ่ง เป็น 3 ขั้นตอนคือ

- ความตระหนักเกี่ยวกับสิ่งเร้า
- ความเต็มใจที่จะรับสิ่งเร้านั้น
- การควบคุมคัดเลือกรวมความสนใจต่อสิ่งเร้านั้น

2) การตอบสนอง ถ้าในการรับรู้สิ่งนั้น คนรู้สึกยอมรับ คนก็จะเต็มใจตอบสนองแต่ถ้ารู้สึกไม่เต็มใจก็จะต่อต้าน โดยสามารถแยกออกเป็นกระบวนการย่อย ๆ ได้ 3 ขั้นตอน คือ

- การยอมรับสิ่งเร้านั้น จากการสังเกตง่าย ๆ เช่น สีหน้า ท่าที แวดตา
- ความเต็มใจที่จะตอบสนองต่อสิ่งเร้านั้น สังเกตได้จากการตอบสนองพฤติกรรม เช่น การพูดสนับสนุน การกตัญญูช่วยเหลือ ดิ้นเด่น เป็นต้น
- ความพอใจที่ได้รับการตอบสนองนั้น ๆ เป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้น หลังจากตอบสนองแล้วจากความภูมิใจในผลงาน ที่ตนมีส่วนร่วม

3) การสร้างคุณค่า ซึ่งเป็นขั้นตอนหลังจากที่คนได้รับรู้สิ่งเร้า และมีปฏิกิริยาโต้ตอบโดยสังเกตได้จาก

- การยอมรับคุณค่า คือ ความพร้อมที่จะรับว่าสิ่งนั้นมีคุณค่ามีประโยชน์อย่างไร
- การชมชอบคุณค่านั้น คือ ความรู้สึกที่เป็นการตัดสินใจว่าจะตอบสนองต่อสิ่งเร้าทางใด หรือเลือกที่จะเกิดความยึดถือต่อสิ่งนั้นในทางใด
- การผูกพันในค่านั้น คือ ความรู้สึกหรือความคิดฝังแน่น ในคุณค่านั้นอย่างแน่นแฟ้น พฤติกรรมการเรียนรู้ในข้อนี้เป็นลักษณะของทัศนคติ และความซาบซึ้งที่เห็นเด่นชัด

4) การจัดระบบคุณค่า

หลังจากที่คุณค่าย่อย ๆ ที่กระจัดกระจายต่อสิ่งต่าง ๆ แล้ว บุคคลต้องผ่านกระบวนการคิด

พิจารณา รวบรวมคุณค่านั้น เพื่อหาว่ามีค่านิยมอะไรที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่กำลังพิจารณาอยู่โดยประกอบด้วย กระบวนการ การจัดคุณค่าเหล่านั้นเป็นหมวดหมู่เรื่อง เป็นระบบมองเห็นความสัมพันธ์ของคุณค่าเหล่านั้น และตัดสินใจว่าคุณค่าอะไรที่มีความสำคัญ มีบทบาทมากที่สุด โดยแยกกระบวนการได้ดังนี้

- สร้างมโนภาพเกี่ยวกับคุณค่า จัดคุณค่าต่าง ๆ เป็นหมวดหมู่
- จัดระบบคุณค่าเหล่านั้นให้เป็นระเบียบ เป็นการจัดการให้มองเห็นภาพโดยส่วนรวม

ของคุณค่าที่มารวมกันได้ทั้งหมด ลักษณะสุดท้ายนี้จะแสดงออกมาในรูปปรัชญาชีวิตหรืออุดมการณ์

สรุป การให้คุณค่าของบุคคลต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งเกิดจากปัจจัยภายนอกและภายในตัวบุคคล ได้แก่ บุคคลในครอบครัว ประเพณีและวัฒนธรรม การปฏิสัมพันธ์กับสังคม ประสบการณ์ การพิจารณา อารมณ์ ความรู้สึก ของบุคคลนั้น ๆ หากบุคคลใดได้รับการตอบสนองในสิ่งที่ตนต้องการแล้วจะทำให้เห็นคุณค่าต่อสิ่งนั้นลดน้อยลง แต่หากยังไม่ได้รับการตอบสนองจากสิ่งที่ตนต้องการก็ยังคงเห็นคุณค่าของสิ่งนั้นต่อไป การให้คุณค่าเกิดจากการพัฒนาความรู้ – คิด โดยบุคคลจะพิจารณาจากความรู้ และประสบการณ์ของตนที่เคยได้รับ ซึ่งจะก่อให้เกิดความเข้าใจต่อสิ่งนั้น ๆ มากขึ้นแล้วบุคคลจะนำมา วิเคราะห์และประเมินคุณค่าของสิ่งนั้นว่ามีประโยชน์หรือความสำคัญต่อตนเองหรือชุมชนและควร ปฏิบัติตอบสนองอย่างไร หากบุคคลเห็นประโยชน์ก็จะพัฒนาการสร้างคุณค่าต่อสิ่งนั้นมากยิ่งขึ้นทางด้านความรู้สึก ความเชื่อ ในรูปทัศนคติ ค่านิยม ความตระหนักหรืออุดมคติที่จะสามารถตอบสนองต่อสิ่งนั้น ๆ ตามแนวทางที่บุคคลนั้นคิดต่อไป

2.4 แนวคิดเกี่ยวกับทัศนคติ

สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2537) กล่าวว่า ทัศนคติมีความสำคัญ และมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมของบุคคลอย่างมาก การศึกษาทัศนคติจึงเป็นเรื่องสำคัญ เพราะนอกจากจะทราบทัศนคติของบุคคลต่าง ๆ แล้วความรู้ที่ได้สามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการเปลี่ยนแปลงทัศนคติให้เป็นไปในทางที่ต้องการได้ โดยกระบวนการต่าง ๆ เช่น การสื่อสาร การโฆษณา การศึกษา การฝึกอบรม หรือจากการจัดการ ดำเนินการต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับทัศนคติของคนส่วนใหญ่ที่เป็นอยู่ขณะนั้นได้ ดังนั้นทัศนคติจึงมีผลมากแทบจะกล่าวได้ว่าทุกสิ่งทุกอย่างในชีวิตขึ้นอยู่กับทัศนคติของบุคคลเหล่านั้น

2.4.1 ความหมายของทัศนคติ

Good (1963) กล่าวว่า ทัศนคติ คือ ความพร้อมของบุคคลที่จะแสดงออกในลักษณะหรือแสดงพฤติกรรมตอบสนองสิ่งเร้าในสังคมที่ล้อมรอบตัวอยู่ที่จะเป็นการสนับสนุน หรือต่อต้านสถานการณ์บางอย่างบุคคล สถาบัน หรือสิ่งใด ๆ

พวงรัตน์ ทวีรัตน์ (2540) กล่าวว่า ความหมายของทัศนคติ (Attitude) หมายถึง ความรู้สึกของ

บุคคลต่าง ๆ อันเป็นผลเนื่องมาจากการเรียนรู้ ประสบการณ์ และเป็นตัวกระตุ้นให้บุคคลแสดงพฤติกรรมต่อสิ่งต่าง ๆ ไปในทิศทางใดทิศทางหนึ่งซึ่งอาจเป็นไปในทางสนับสนุนหรือทางต่อต้านก็ได้

นอกจากนี้ Triandis (1971) กล่าวว่า ทักษะคิดเป็นความรู้สึกรู้จักคิด ความเชื่อ ความคิดเห็นต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดภายหลังที่ได้ประสบการณ์หรืออิทธิพลเรื่องนั้น ๆ มาแล้ว

ส่วนเชคคักดี โฆวาสินธุ์ (2527) ได้กล่าวเพิ่มเติมว่า ทักษะคิดขึ้นอยู่กับกระบวนการอบรมให้เรียนรู้ระเบียบวิธีสังคม ซึ่งทักษะคิดจะแสดงออกหรือปรากฏให้เห็นชัดเจนในกรณีที่สิ่งเรานั้นเป็นสิ่งเร้าทางสังคม และทักษะคิดที่บุคคลมีต่อสิ่งต่าง ๆ เกิดจากประสบการณ์ที่ได้รับเพิ่มขึ้น แต่กระบวนการอาจช้าหรือเร็วแล้วแต่ชนิดของทักษะคิดและประสบการณ์ที่ได้รับ และการที่บุคคลจะมีทักษะคิดต่อสิ่งใด ย่อมได้รับอิทธิพลจากทักษะคิดของบุคคลอื่นที่มีต่อสิ่งนั้นอยู่ด้วย ทักษะคิดของบุคคลหนึ่งจึงเกี่ยวข้องกับทักษะคิดของบุคคลอื่นด้วยเสมอ

Fishbein (1975) กล่าวว่า ทักษะคิดเป็นความพร้อมที่จะตอบสนองต่อบุคคลหรือสิ่งของหรือสภาพการณ์ต่าง ๆ ในทางที่ดีหรือไม่ดี โดยที่ทักษะคิดไม่ได้มีมาแต่กำเนิดแต่ได้จากสิ่งต่าง ๆ ดังนี้

- 1) การเรียนรู้
- 2) จากประสบการณ์ที่สะสมกันมาของบุคคล เช่น คนที่ทักษะคิดไม่ดีต่อสิ่งหนึ่งก็จะเปลี่ยนไปทำอีกอย่างหนึ่งทดแทน
- 3) จากประสบการณ์ที่เป็นผลทำให้จดจำไปนาน เป็นประสบการณ์ที่อาจเกิดขึ้นทันทีทันใดหรือไม่ได้ตั้งใจให้เกิด เช่น ถูกวัยรุ่นทำร้าย ทำให้เกิดทักษะคิดไม่ดีต่อวัยรุ่น
- 4) จากสื่อมวลชนต่าง ๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ ภาพยนตร์ ล้วนมีผลต่อทักษะคิดเพราะเป็นแหล่งข้อมูลแก่ประชาชนในการสร้างทักษะคิดต่าง ๆ ให้เกิดขึ้น

2.4.2 องค์ประกอบของทักษะคิด

ชลอศรี แดงเปี่ยมและชรินทร์ พุทธปวน (2537) ได้จำแนกองค์ประกอบของทักษะคิดไว้ดังนี้

- 1) ความเชื่อว่า ทักษะคิดมีองค์ประกอบเดียว คือ ด้านอารมณ์ความรู้สึก
- 2) ความเชื่อว่า ทักษะคิดมีสององค์ประกอบ คือ องค์ประกอบด้านปัญญา และองค์ประกอบด้านอารมณ์ความรู้สึก

นอกจากนี้ Fishbein (1975) ยังได้แบ่งองค์ประกอบของทักษะคิดเป็น 3 ด้าน คือ

- 1) ด้านความคิด (Cognitive Component) คือ การรับรู้และวินิจฉัยข้อมูลต่าง ๆ แล้วแสดงออกมาในแนวความคิดว่าอะไรถูก อะไรผิด อะไรดี อะไรเลว
- 2) ด้านความรู้สึก (Affective Component) คือ ลักษณะทางอารมณ์ของบุคคลที่สอดคล้องกับความคิด เช่น ความรู้สึกชอบ ไม่ชอบ พอใจหรือไม่พอใจ

3) ด้านพฤติกรรม (Behavioral Component) คือ ความพร้อมที่จะกระทำเป็นผล เนื่องจากความคิดและความรู้สึก แสดงออกทางปฏิเสธหรือการยอมรับ การปฏิบัติหรือไม่ปฏิบัติ

ไพบูลย์ ช่างเรียน (2516) กล่าวว่า ปัจจัยที่ทำให้เกิดทัศนคติมีที่มา 2 ทางคือ

1) ประสบการณ์ (Experience) ของบุคคล การที่บุคคลได้พบเห็น พுகุย คู่้นเคย ทดลอง สิ่งใดนับเป็นประสบการณ์โดยตรง (Direct Experience) ของบุคคลต่อสิ่งนั้นและการที่บุคคลได้ยินได้ฟัง ได้อ่านจากเรื่องใด แต่ไม่ได้พบเห็น ไม่ได้ทดลองกับตนเอง นับเป็นประสบการณ์ทางอ้อม (Indirect Experience) ของบุคคลต่อสิ่งนั้น

2) ค่านิยมและการตัดสินค่านิยม (Value System and Value Judgement) เนื่องจากบุคคลมี ค่านิยมและการตัดสินค่านิยมที่ไม่เหมือนกัน อาจจะมีทัศนคติต่อสิ่งเดียวกันแตกต่างกันได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาวะการณ์ของสิ่งแวดล้อมของแต่ละบุคคล เช่น วัฒนธรรม ค่านิยมหรือมาตรฐานของกลุ่มที่บุคคล นั้นใช้ชีวิตอยู่

ไพบูลย์ อินทรวินา (2515 : 127) ได้แยกประเภทของทัศนคติออกเป็น 2 ประเภทด้วยกัน คือ

1) ทัศนคติทั่วไป (General Attitude) ได้แก่ สภาพจิตใจอันกว้างขวาง ซึ่งเป็นแนวความคิดประจำตัวของบุคคลนั้น ทัศนคตินั้น ได้แก่ ลักษณะบุคลิกอันกว้าง ๆ เช่น การมองโลกในแง่ดี การมองโลกในแง่ร้าย การเคร่งในระเบียบประเพณีดั้งเดิม การนิยมการเปลี่ยนแปลงที่ทันสมัย ความนิยมในอำนาจเผด็จการ เป็นต้น

2) ทัศนคติเฉพาะอย่าง (Specific Attitude) ได้แก่ สภาพจิตใจที่บุคคลมีต่อวัตถุ สิ่งของ บุคคลอื่น สถานการณ์ และสิ่งอื่น ๆ อีกเป็นอย่างไร ๆ ไป ทัศนคติในวงแคบ มักแสดงออกมาในลักษณะที่ว่า “ชอบ” หรือ “ไม่ชอบ” การชอบหรือไม่ชอบหรือเห็นว่าดีก็เรียกว่ามีทัศนคติที่ดี (Positive) ต่อสิ่งนั้นหรือบุคคลนั้น ถ้าไม่ชอบหรือเห็นว่าไม่ดีก็เรียกว่า มีทัศนคติที่ไม่ดี (Negative) ต่อสิ่งนั้นหรือบุคคลนั้น ทัศนคติประเภทนี้กล่าวได้ว่าเจาะจงลงไปว่าบุคคลนั้น ๆ มีทัศนคติอย่างไรต่อสิ่งนั้น

สุชา จันทน์เอน (2533 : 244-245) ได้อธิบายถึงองค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อการสร้างทัศนคติไว้ ดังนี้

1) วัฒนธรรม ซึ่งจะมีอิทธิพลต่อบุคคลทุก ๆ คนตั้งแต่เกิดจนตาย วัฒนธรรมของชาติต่าง ๆ แตกต่างกันไป เริ่มจากครอบครัว โรงเรียน วัด สถาบันอื่น ๆ ในสังคม วิทยุ โทรทัศน์ สื่อมวลชนต่าง ๆ มีอิทธิพลต่อการสร้างทัศนคติทั้งสิ้น

2) ครอบครัว ซึ่งเป็นแห่งแรกที่อบรมให้เด็กเรียนรู้ การสมาคมต่าง ๆ จึงมีอิทธิพลมากที่สุดในการสร้างทัศนคติเด็ก ตลอดจนปลูกฝังจิตสำนึกในการดำเนินชีวิตให้แก่บุตรของตน ทั้งนี้เพราะเด็กมักเลียนแบบและเชื่อฟัง พ่อแม่อยู่แล้ว

3) กลุ่มเพื่อน เด็กที่จากบิดามารดามายู่กับเพื่อนตั้งแต่เล็ก ๆ จะได้รับอิทธิพลต่าง ๆ จากกลุ่มเพื่อนมาก ทั้งนี้เพราะเด็กต้องการการยอมรับจากเพื่อน ต้องการคำแนะนำ และความช่วยเหลือจากเพื่อน

4) บุคลิกภาพ ลักษณะบุคลิกภาพมีความสัมพันธ์หรือมีอิทธิพลต่อทัศนคติของบุคคลมาก เกี่ยวกับบุคคลที่ออกสังคม บุคคลที่หนีสังคม บุคคลชอบเด่น หรือบุคคลอ่อนน้อม จะมีทัศนคติไม่เหมือนกัน

การเปลี่ยนทัศนคติ

สุชา จันทน์เอม (2533 : 245) ได้อธิบายการเปลี่ยนทัศนคติ ว่า สามารถกระทำได้ดังนี้

1) การชักชวน (Persuasion) มีบุคคลจำนวนมากที่สามารถปรับปรุงทัศนคติ หรือเปลี่ยนแปลงทัศนคติของตนเสียใหม่หลังจากได้รับคำแนะนำ บอกเล่า หรือได้รับความรู้เพิ่มขึ้น

2) การเปลี่ยนกลุ่ม (Group Change) กลุ่มมีอิทธิพลต่อการสร้างทัศนคติของบุคคลมากจะนั้น หากจะเปลี่ยนบุคคล อาจต้องเปลี่ยนกลุ่มสมาชิกจึงอาจจะช่วยได้

3) การโฆษณาชวนเชื่อ (Prapaganda) เป็นการชักชวนให้บุคคลหันมาสนใจหรือรับรู้ โดยการสร้างสิ่งแปลก ๆ ใหม่ เช่น การแจกฟรี บริษัทที่ผลิตสินค้าใหม่ ๆ มักจะแจกฟรีก่อนจึงจะขายภายหลัง

นอกจากนี้จอร์จ วินน์ วงศ์สวัสดิวัฒน์ (2536) ได้เพิ่มเติมว่า ทัศนคติของบุคคลจะมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงได้จากการศึกษา อบรมสั่งสอน และสิ่งแวดล้อม ความเจริญทางการศึกษา การคมนาคมคิดต่อมีผลให้ทัศนคติเปลี่ยนแปลงไปได้เป็นอันมาก เนื่องจากบุคคลมีโอกาสสังสรรค์และแลกเปลี่ยนตลอดจนเลียนแบบความคิดเห็นกัน ได้มาก วัฒนธรรมมีการผสมผสานกันมากเท่าใดก็ยิ่งทำให้ทัศนคติเปลี่ยนแปลงได้มากเท่านั้น คนที่ขาดการติดต่อกับผู้อื่นทัศนคติจะไม่เปลี่ยน แต่คนที่ปฏิสัมพันธ์กับสังคมเสมอ เข้ากลุ่มสมาชิกของสมาคมต่าง ๆ ทัศนคติจะเปลี่ยนแปลงได้มาก เพราะการคบค้าสมาคม ติดต่อกับสังสรรค์โอกาสที่จะมีการถ่ายทอดหรือเลียนแบบเป็นไปได้ง่าย เนื่องจากทำให้คนมองโลกกว้างขึ้น ความรู้สึกที่ได้รับจากครอบครัวในวัยเด็กหรือที่พบเห็นด้วยตนเองในวัยเด็ก เมื่อเวลาผ่านไปนาน ๆ ความรู้สึกเฉพาะตัวนั้น คนส่วนใหญ่อาจไม่เห็นด้วยก็ได้ จึงจำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของตนให้สอดคล้องกับสังคมที่ตนเป็นสมาชิก มิฉะนั้นจะอยู่ร่วมกับเขาไม่ได้ แต่อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงแนวคิดหรือทัศนคติจะเป็นไปได้ง่าย หรือยากขึ้นอยู่กับบุคลิกภาพของบุคคลนั้นด้วย

การเปลี่ยนทัศนคติจะได้ผลหรือไม่นั้น สุชา จันทน์เอม (2533 : 245-246) ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบ 3 ประการ คือ

ก. การเลือกรับรู้ (Selective Perception) คนเราจะรับรู้ในสิ่งที่เห็นว่าเหมาะสมกับตนเองเท่านั้น หากสิ่งใดที่ไม่เหมาะสมกับตนก็จะตัดออกไป คือไม่รับรู้นั่นเอง

ข. การหลีกเลี่ยง (Avoidance) คนเราจะรับเอาแต่สิ่งที่ให้ความสุขหรือให้ในสิ่งที่ตนต้องการเท่านั้น ส่วนสิ่งที่จะบังเกิดทุกข์แก่ตน บุคคล ก็จะไม่ยอมรับ คนชนิดนี้ ก็เปลี่ยนทัศนคติได้ยากเช่นเดียวกับพวกแรก

ค. การสนับสนุนของกลุ่ม (Group Support) บุคคลที่ประสบความสำเร็จขณะอยู่ในกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ก็ไม่อยากจะเปลี่ยนแปลงกลุ่มใหม่ เพราะมีความสุข และประสบความสำเร็จแล้ว บุคคลนั้นก็มักเปลี่ยนแปลงทัศนคติยากเช่นกัน

สรุป ทักษะคิดเป็นสภาวะจิตใจเกี่ยวกับความคิด ความรู้สึก ความเชื่อ ที่สะท้อนออกมาในรูปพฤติกรรมจากสิ่งเร้าทางสังคม หากบุคคลพอใจกับสิ่งที่เกิดขึ้นกับตนเองก็จะมีทัศนคติที่ดี แต่ถ้าได้รับสิ่งที่ไม่พอใจก็จะมีทัศนคติไม่ดี ซึ่งไม่จำเป็นว่าสิ่งนั้น ๆ จะเกี่ยวข้องกับตนเองโดยตรงหรือไม่ โดยบุคคลจะตอบสนองต่อสิ่งนั้นในทางสนับสนุนหรือต่อต้านนั้นจะต้องพิจารณาจากการเรียนรู้ ประสบการณ์ และค่านิยมของตนเองและสังคม รวมทั้งอิทธิพลของคนรอบข้างนอก เช่น วัฒนธรรม ครอบครัว กลุ่มเพื่อน บุคลิกภาพ ที่สามารถก่อให้เกิดทัศนคติแตกต่างกันออกไปได้ การเปลี่ยนแปลงทัศนคติสามารถทำได้ จากการชักชวน แนะนำ บอกเล่าให้บุคคลได้รับความรู้และเกิดความเข้าใจได้สัมผัสประสบการณ์ต่อสิ่งนั้น ๆ เพิ่มเติมจากการพบปะ พูดคุย ฝึกอบรมหรือให้ข้อมูลข่าวสารเพื่อแลกเปลี่ยนแนวคิดจากข้อมูลหลาย ๆ ด้านมากขึ้น แต่บุคคลที่ไม่สามารถเปลี่ยนทัศนคติได้ อาจเป็นเพราะบุคคลนั้น ๆ มี การเลือกรับรู้ การหลีกเลี่ยง และพบปะเฉพาะกลุ่มบุคคลของตนเท่านั้น เนื่องจากเห็นว่ากลุ่มของตนนั้นให้ความสำคัญกับตนและมีความคิดเห็นใกล้เคียงกัน

2.5 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.5.1 งานวิจัยเกี่ยวกับปลาบึกและการศึกษาชีวประวัติปลาบึกในแหล่งน้ำ

เกรียงศักดิ์ เม่งอำพัน (2543) ได้ประมวลองค์ความรู้การพัฒนาปลาบึกเพื่อประโยชน์อย่างยั่งยืนว่าในปัจจุบันจำนวนการจับปลาบึกจากแม่น้ำโขงมีแนวโน้มลดลงทุก ๆ ปี และตั้งแต่กรมประมงผสมเทียมประสบความสำเร็จ ทางกรมประมงได้นำลูกปลาบึกที่ผลิตได้ซึ่งยังคงมีจำนวนอย่างจำกัดจำนวนทั้งสิ้น 3,092,016 ตัว แบ่งปล่อยลงสู่แหล่งน้ำธรรมชาติหลายแห่ง รวมทั้งแม่น้ำโขง เพื่อทำการศึกษาการอพยพ การเจริญเติบโต และถิ่นที่อยู่อาศัย การเพาะขยายพันธุ์ ซึ่งในปัจจุบันยังคงไม่มีข้อมูลเกี่ยวกับปลาบึกในเรื่องการเจริญเติบโต การพัฒนาระบบสืบพันธุ์ และการอพยพในแหล่งน้ำต่าง ๆ ที่ได้ปล่อยลงไปอีกส่วนหนึ่งได้ทดลองเลี้ยงในอ่างเก็บน้ำและบ่อเลี้ยงของสถานีประมงน้ำจืด และฟาร์มเลี้ยงปลาของเอกชน เพื่อทำการศึกษาคือความเป็นไปได้ในการเลี้ยงเชิงพาณิชย์ ซึ่งปัจจุบันอยู่ในขั้นตอนของการศึกษาความเป็นไปได้ เนื่องจากลูกปลาบึกที่ผลิตได้ยังไม่สามารถเพาะขยายพันธุ์ได้ด้วยตนเองหรือวิธีการผสมเทียม ไม่ว่าจะในบ่อเลี้ยงหรือในแหล่งน้ำขนาดใหญ่ ทำให้แนวทางการพัฒนาการเพาะเลี้ยงและการอนุรักษ์ยังไม่สามารถทำได้อย่างยั่งยืน จึงควรให้นักวิชาการที่เกี่ยวข้องทุกหน่วยงานวางแผนในการศึกษาการเพาะขยายพันธุ์ปลาบึกจากพ่อแม่พันธุ์ในบ่อเลี้ยง และการสนับสนุนการเลี้ยงปลาบึกทดแทนการจับจากธรรมชาติให้มากยิ่งขึ้นเพื่อลดความเสี่ยงต่อการสูญพันธุ์ต่อไป

เสน่ห์ ผลประสิทธิ์ และคณะ (2529) ได้ศึกษาชีวประวัติปลาบึกที่ติดเครื่องหมายในแหล่งน้ำพบว่า จากการที่กรมประมงได้ปล่อยปลาบึกลงในแหล่งน้ำทั่วประเทศ เช่น แม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำมูล แม่น้ำโขง อ่างเก็บน้ำเขื่อนเขี้ยวหลาน อ่างเก็บน้ำเขื่อนลำปาว เป็นต้น เพื่อศึกษาชีวประวัติเบื้องต้นของปลาบึก

โดยเฉพาะการปรับตัวจากสภาพน้ำไหลมาอยู่ในน้ำนิ่ง ปรากฏว่าปลาบึกสามารถปรับตัวเข้าสู่สภาพแวดล้อมใหม่ได้และเจริญเติบโตได้ดีอีกด้วย และยังพบว่าปลาบึกสามารถเจริญเติบโตจนถึงขั้นจะผสมพันธุ์วางไข่ได้ในอ่างเก็บน้ำอีกด้วย ซึ่งสถานีประมงน้ำจืดกาฬสินธุ์ ได้เพาะผสมเทียมปลาบึกจากอ่างเก็บน้ำเขื่อนลำปาว จังหวัดกาฬสินธุ์ อายุประมาณ 2 ปี 2 เดือน น้ำหนัก 15 กิโลกรัม ดังนั้นทางกรมประมงจึงได้ทำการศึกษาชีวประวัติปลาบึกในแหล่งน้ำอย่างจริงจัง โดยการติดเครื่องหมายโดยวิธีต่าง ๆ เพื่อศึกษาชีวประวัติของปลาบึกในแหล่งน้ำและในบ่อเลี้ยง เพื่อจะทำให้ทราบถึง อัตราการตาย อัตราการเจริญเติบโต การแพร่กระจาย การอพยพย้ายถิ่น และอายุ เป็นต้น แต่ปัจจุบันก็ยังคงมีข้อมูลน้อยอยู่

2.5.2 งานวิจัยเกี่ยวกับทัศนคติ ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การรับรู้ข่าวสาร และความสัมพันธ์ของปัจจัยต่าง ๆ

เพียงเดือน ขำสีเมฆ (2542) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการอ่างเก็บน้ำแม่เมาะ อำเภอมะนัง จังหวัดลำปาง พบว่า ชุมชนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับคุณค่าของอ่างเก็บน้ำแม่เมาะระดับปานกลาง มีการได้รับข่าวสารเรื่องการดูแลอ่างเก็บน้ำระดับน้อย มีการใช้ประโยชน์จากอ่างเก็บน้ำแม่เมาะจากการใช้น้ำและการประมงน้อย และมีการรับรู้ถึงความเสื่อมโทรมของอ่างเก็บน้ำปานกลาง และส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการจัดการอ่างเก็บน้ำปานกลาง การรับรู้ข่าวสารในการดูแลและใช้ประโยชน์ด้านการเกษตรและประมง ความรับรู้ถึงความเสื่อมโทรมของอ่างเก็บน้ำ มีความสัมพันธ์โดยตรงกับการมีส่วนร่วมในการจัดการอ่างเก็บน้ำ แต่ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับคุณค่าของอ่างเก็บน้ำไม่มีความสัมพันธ์โดยตรงกับการมีส่วนร่วมในการจัดการอ่างเก็บน้ำ

ศักดิ์ชาย สมใส (2541) ได้ศึกษาทัศนคติของเกษตรกรหมู่บ้านรอบบริเวณศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริต่อการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ พบว่า เกษตรกรมีความรู้ความเข้าใจอยู่ในระดับสูง และส่วนใหญ่ได้รับข่าวสารจากแหล่งสื่อทางโทรทัศน์และวิทยุ และมีทัศนคติต่อการอนุรักษ์ในระดับสูง ส่วนทางด้านการวิเคราะห์ความสัมพันธ์พบว่า การได้รับข่าวสารความรู้ความเข้าใจในการอนุรักษ์ มีความสัมพันธ์กับทัศนคติต่อการอนุรักษ์ดิน ส่วนตำแหน่งทางสังคมและรายได้มีความสัมพันธ์กับทรัพยากรน้ำ ส่วนรายได้ การได้รับข่าวสาร และความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติมีความสัมพันธ์ต่อทัศนคติในการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ

อดิสรณ์ กองเพิ่มพูล (2543) ได้ศึกษาทัศนคติของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่า เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าอมก๋อย พบว่า ชาวเขามีทัศนคติเห็นด้วยกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่า โดยประเด็นที่เห็นด้วยสูงสุดคือ กวางผาเป็นสัตว์สงวนที่ใกล้สูญพันธุ์ควรช่วยกันดูแลรักษาให้คงอยู่คู่ป่าอมก๋อยตลอดไป ส่วนด้านการวิเคราะห์ความสัมพันธ์พบว่าทัศนคติมีความสัมพันธ์กับ

รายได้ของครัวเรือนในระดับต่ำ แต่มีความสัมพันธ์กับจำนวนสมาชิกในครัวเรือนในระดับปานกลาง และมีความสัมพันธ์กับข้อมูลข่าวสารในระดับสูง

พัชรินทร์ ยารณะ (2537) ได้ศึกษาทัศนคติของเกษตรกรชาวเขาที่มีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ดอยภูคา อำเภอบัว จังหวัดน่าน พบว่า ทัศนคติของเกษตรกรชาวเขาคืออาชีพเกษตรกรรมและการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้อยู่ในเกณฑ์ดี สำหรับอายุของเกษตรกรไม่มีความสัมพันธ์กับทัศนคติของเกษตรกรต่ออาชีพเกษตรกรรมและการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

ปฐวี แสงฉาย (2536) ได้ศึกษาทัศนคติของเกษตรกรผู้ปลูกชา (เมี่ยง) ที่มีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ตำบลป่าแป๋ อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่มีทัศนคติที่ดีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และต่อการปลูกไม้ผลร่วมกับสวนชา ส่วนการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างทัศนคติกับเพศ อายุ การศึกษา ประสบการณ์ และรายได้ พบว่า อายุมีความสัมพันธ์ทางบวกกับทัศนคติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนเพศ ระดับการศึกษา ประสบการณ์ และรายได้ไม่มีความสัมพันธ์กับทัศนคติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

สันติ พัฒนาศักดิ์ (2539) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านตลาดขี้เหล็กตำบลแม่โป่ง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า เกษตรกรมีทัศนคติที่ดีต่อการอนุรักษ์ป่าชุมชน เนื่องจากมีความสำคัญต่อชีวิตประจำวัน ส่วนการวิเคราะห์ความสัมพันธ์พบว่า อายุ การได้รับข่าวสาร มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการอนุรักษ์ป่าชุมชน

สุนทรี จันธรรม (2531) ได้ศึกษาองค์ประกอบที่สัมพันธ์กับพฤติกรรมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของประชาชนในหมู่บ้านโครงการปทุมอโศก ตำบลพระประโทน อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม พบว่าอายุ ภูมิสำเนา อาชีพ การศึกษา และการถือศีล มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

เฉลิมศรี อรรถจนกุล (2538) ได้ศึกษาความรู้ ทัศนคติ และแนวปฏิบัติของชาวประมงต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรประมงในทะเลสาบสงขลา กรณีศึกษาชาวประมงขนาดเล็ก ตำบลลุงชุก อำเภอสติงพระ จังหวัดสงขลา พบว่า และชาวประมงมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรประมงในทะเลสาบสงขลาอยู่ในระดับดีและพอใช้ สำหรับทัศนคติมีความเห็นด้วยมากที่สุดกับบทบาทของสถานศึกษาและสื่อมวลชนในการให้ความรู้ความเข้าใจแก่ชาวประมง โดยรวมแล้วชาวประมงมีทัศนคติอยู่ในเกณฑ์ดี สำหรับแนวปฏิบัติในการอนุรักษ์ทรัพยากรประมงในทะเลสาบสงขลาจะอยู่ในเกณฑ์ระดับดี ในส่วนความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ ทัศนคติ และแนวปฏิบัติ พบว่า ความรู้กับทัศนคติและทัศนคติกับแนวปฏิบัติมีความสัมพันธ์ในระดับปานกลาง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ส่วนความรู้กับแนวปฏิบัติพบว่า มีความสัมพันธ์ในระดับต่ำอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 และผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์สหสัมพันธ์พหุคูณระหว่างความรู้ ทัศนคติ และแนวปฏิบัติ โดยให้แนวปฏิบัติเป็นเกณฑ์ ความรู้และทัศนคติเป็นตัวพยากรณ์ พบว่า ความรู้และทัศนคติทำนายแนวปฏิบัติได้ประมาณ 19 %

สรุปภาพรวมของการศึกษา ทักษะคติของชุมชนต่อการอนุรักษ์ปลาบึก จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้อง ชุมชนจะมีทัศนคติที่ดีหรือไม่ดีต่อการอนุรักษ์ปลาบึกนั้น จะต้องพิจารณาถึงความเชื่อ ความรู้สึกที่มีต่อปลาบึก อันเป็นผลมาจากการเรียนรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ปลาบึกของชุมชน จากการได้รับข่าวสารการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างบุคคลหรือกลุ่มชน ซึ่งอาจได้รับรู้ สัมผัสและเกี่ยวข้องกับตัวเอง หรือได้รับทางอ้อมจากการได้ยินได้ฟัง แต่ไม่ได้พบเห็นหรือเกี่ยวข้องกับตัวเอง ซึ่งจะทำให้เกิดประสบการณ์ที่น้อยแตกต่างกันไปตามการเรียนรู้และข้อมูลข่าวสารของบุคคลนั้น ๆ หากพบว่าชุมชนหรือบุคคลมีทัศนคติที่ไม่ดีเกิดขึ้นมาก อาจแก้ไขหรือปรับเปลี่ยนทัศนคติโดยการชักชวน จากการให้คำแนะนำ บอกเล่า ให้ข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องซึ่งจะเป็นการเพิ่มความรู้ความเข้าใจถึงประโยชน์ของการอนุรักษ์ปลาบึกมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้การรวมกลุ่มผู้ใช้ทรัพยากรในอ่างเก็บน้ำยังสามารถช่วยปรับเปลี่ยนทัศนคติได้อีกทางหนึ่ง เนื่องจากมีการแสดงความคิดเห็น ที่หลายมุมมอง ซึ่งเป็นการหาแนวทางร่วมกันเพื่อประโยชน์ของส่วนรวมต่อเนื่อง ยาวนาน มากที่สุด ทั้งนี้ต้องพิจารณาถึงการเลือกรับรู้ของบุคคล การหลีกเลี่ยงการรับรู้และการสนับสนุนของกลุ่มให้เกิดขึ้นน้อยที่สุดเพราะหากไม่ได้พิจารณาส่งเหล่านี้บุคคลบางคนจะปิดกั้นการรับรู้เพราะเขาอาจจะไม่เลือกรับรู้ในสิ่งที่ไม่เกี่ยวข้องกับตนเอง ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่ต้องการ ซึ่งจะทำให้เกิดการเปลี่ยนทัศนคติได้ยาก

หากชุมชนมีทัศนคติที่ดีในการอนุรักษ์ปลาบึก ชุมชนจะเห็นประโยชน์และวางแผนปลาบึกมากยิ่งขึ้น เนื่องจากเห็นว่าเป็นทรัพยากรของชุมชน ซึ่งจะทำให้เกิดความร่วมมือในการมีส่วนในการจัดการเพื่ออนุรักษ์มากยิ่งขึ้น โดยผ่านผู้นำท้องถิ่นและหน่วยงานของรัฐ และชุมชนจะมีการพัฒนากลุ่ม หรือองค์กรชุมชนเพื่อจัดการดูแลรักษาทรัพยากรในพื้นที่ของตน ซึ่งจะทำให้สามารถใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ ยั่งยืน เป็นมรดกของชาติสืบไป

ดังนั้นการศึกษาครั้งนี้จึงตั้งสมมติฐานเพื่อเป็นกรอบความคิดในการศึกษาว่า ปัจจัยส่วนบุคคล เศรษฐกิจและสังคม ปัจจัยการรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับปลาบึกและปัจจัยความรู้ความเข้าใจในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรประมง รวมทั้งความรู้เกี่ยวกับปลาบึก มีความสัมพันธ์กับทัศนคติของชุมชนต่อการอนุรักษ์ปลาบึก

สำหรับการให้คุณค่าต่อปลาบึกในด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับชุมชนนั้น ชุมชนจะให้ความสำคัญและเห็นถึงประโยชน์ของปลาบึก จากการพิจารณาถึงความเกี่ยวข้องของปลาบึกกับชุมชนจากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นรอบ ๆ ตัว เช่น องค์กรชาวบ้านหรือหน่วยงานรัฐที่ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของปลาบึก ความเกี่ยวข้องของปลาบึกกับชาวบ้านในชุมชนเช่น การประมง การท่องเที่ยวและการค้า กฎระเบียบเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากปลาบึกของชุมชน การได้รับการข่าวสารเกี่ยวกับปลาบึกเป็นต้น ซึ่งปัจจัยเหล่านี้จะทำให้ชุมชนเกิดความรู้และนำมาคิดพิจารณาในด้านที่ตนได้เห็น และสัมผัสจริงหรือพิจารณาจากการประเมินคุณค่าจากการบอกเล่า ได้ยินได้ฟัง ซึ่งการที่บุคคลจะให้คุณค่าต่อสิ่งใด ๆ นั้นอาจจะได้รับการตอบสนองหรือไม่ก็ได้ แต่ถ้าหากได้รับการตอบสนองมาก ๆ การให้คุณค่าก็จะลดลงและพยายามหาสิ่ง

นั้น ๆ มาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อคนมากที่สุด แต่ถ้าหากคุณค่านั้นยังไม่ได้รับการตอบสนองก็ยังคงเห็นคุณค่าในสิ่งนั้นมากต่อไป

นอกจากนี้การให้คุณค่ายังเป็นปัจจัยส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดทัศนคติ เนื่องจากบุคคลที่ให้คุณค่าแตกต่างกันอาจจะมีทัศนคติต่อสิ่งเดียวกันแตกต่างกันได้ ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับว่าแต่ละบุคคลได้รับข้อมูลข่าวสาร และมีความรู้ความเข้าใจต่อสิ่งนั้น หรือได้รับประโยชน์จากสิ่งนั้นอย่างไร หรือมากน้อยเพียงใด

ดังนั้นจึงตั้งสมมติฐานเพื่อเป็นกรอบความคิดในการศึกษาเพิ่มเติมว่า ปัจจัยส่วนบุคคล เศรษฐกิจ และสังคม ปัจจัยการรับรู้ข่าวสารและปัจจัยความรู้ความเข้าใจในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรประมงและความรู้เกี่ยวกับปลาบึก มีความสัมพันธ์กับการให้คุณค่าด้านเศรษฐกิจและการบริโภค และด้านการอนุรักษ์ สังคมและการศึกษาวิจัย และการให้คุณค่าด้านเศรษฐกิจและการบริโภคกับด้านการอนุรักษ์ สังคมและการศึกษาวิจัยมีความสัมพันธ์กับทัศนคติต่อการอนุรักษ์ปลาบึก